

free-lance journalist
Jan Halkes
Harpstraat 35
3513 XA Utrecht
tel 030-340812
giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN
VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 11

"Op precies 1 mei 1920 voeren we het fjord van Alexandrowsk binnen, een voorhaven van Moermansk. De Amerikaanse interventie troepen bleken de plaats nog maar kort daarvoor verlaten te hebben. In Moermansk werden we als kameraden ontvangen. Maar het waren moeilijke omstandigheden. Eten was nauwelijks te krijgen, daar kwamen ze eerlijk voor uit. De treinreis naar Petersburg duurde drieëneenhalve dag, vanwege de chaotische toestanden onderweg."

Kinderziekte

"In Petersburg hadden we een ontmoeting met Sinowjew, de voorzitter van de Komintern. Daarna ging het verder naar Moskou voor een ontvangst door het uitvoerend comite van de Komintern. Wat daar precies gezegd werd weet ik niet meer. Maar ze waren in ieder geval niet enthousiast. Een echt antwoord kregen we niet, behalve dan dat we nog door Lenin zelf ontvangen zouden worden."

"Dat duurde ook weer een tijd, maar toen werden we toch inderdaad door Lenin ontvangen. Hij had het nog niet gedrukte manuscript bij zich van zijn brochure 'De kinderziekte van het communisme'. Daaruit las hij zijn antwoord voor. Hij was het helemaal eens met de leiding van de KPD, waar we ons juist van hadden afgesplitst."■

Achteraf gezien had Jan zich de moeite kunnen besparen. De kloof tussen Lenin-communisme en wat later pas 'radencommunisme' genoemd werd, was toen al niet meer te overbruggen.■

De radencommunisten namen het marxistische idee van een 'dicta-

-meer-

tuur van het proletariaat' letterlijk: de arbeiders moesten het voor het zeggen hebben. Lenin en de grote communistische partijen van West-Europa vatten daarentegen het begrip op als een 'dikta- tuur van de proletarische partij'. "Zolang de massa nog niet zo- ver is, moet de communistische partij als bewuste voorhoede de leiding nemen in de revolutie", schreef een leninistisch ideoloog uit die tijd. ■

"Wat dat was, konden we toen al in de praktijk zien", zegt Jan Appel. "In Moskou hadden we alle gelegenheid ons op de hoogte te stellen van de situatie daar. Toen, in 1920, werd er in Moskou druk gediskussieerd over de situatie van de boeren. Want de klei- nere boeren kwamen in conflict met de staatsverordeningen. Ze weigerden de door Moskou voorgeschreven hoeveelheden te produce- ren, met het argument dat ze ook voor eigen behoefte wilden wer- ken. Die boeren werden opgepakt en naar Siberie verbannen. Juist in 1920, toen wij in Moskou waren. Daar hebben de mensen onder elkaar over gediskussieerd, of dat wel juist was." ■

"Dat waren revolutionaire vraagstukken van die tijd. Lenin en zijn kameraden gebruikten daar hun macht voor. Zij hebben het ge- zag op die mensen afgestuurd, ze opgepakt en naar Siberie verban- nen. De angst voor die macht maakte tenslotte dat de landbouwers gehoorzaamden. Maar daardoor is de landbouw in Rusland achterge- bleven. Ze hebben gemeend dat ze zoveel graan konden produceren dat ze met z'n allen te eten hadden. Maar nu nog, jaar in, jaar uit, wordt het graan ingevoerd uit Amerika." ■

free-lance journalist
Jan Halkes
Harpstraat 35
3513 XA Utrecht
tel 030-340812
giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN
VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 13

De meningsverschillen tussen 'leninisten' en 'revolutionairen' spitsten zich toe op het derde kongres van de Komintern, juli 1921. De KPD pleitte, in navolging van Lenin, voor het werken in vakbonden en parlement. Jan Appel verdedigde het KAPD standpunt. ■ Max Hempel is de schuilnaam waaronder hij in de notulen van dat kongres voorkomt: "Nu de revolutie gekomen is, stellen zich andere taken. Wij moeten erkennen dat de oude arbeidersbeweging op de verkeerde weg zit. Wij moeten een nieuwe, een revolutionaire strijd voeren en (...) dus zeggen wij, de communisten moeten het proletariaat ertoe brengen zich per bedrijf, per arbeidsplaats te organiseren met een heel uitdrukkelijk doel: de produktie, de produktiekrachten, de fabrieken, dat alles in eigen hand te nemen." ■

Het was vechten tegen de bierkaai. "Het enthousiasme voor de Russische revolutie was nog te groot", schrijft de historicus Wolfgang Abendroth over deze periode. Het kongres droeg de KAPD op zich net als de KPD in de vakbondstrijd te werpen en mee te doen aan parlamentsverkiezingen. Daarop besloot de KAPD uit de Komintern te stappen. ■

Das Kapital

Intussen werd Jan Appel in Duitsland nog steeds gezocht wegens kaping van de 'senator Schröder'. Onder de schuilnaam Jan Arndt ging hij door het leven. Soms hield hij redevoeringen in het openbaar maar na afloop moest hij dan snel maken dat hij weg kwam. Dat ging goed tot november 1923. ■

-meer-

"Ik werd gepakt voor een roofoverval. Het was tijdens de militai-
re bezetting van het Roergebied door Franse, Engelse en Belgische
troepen. Bij de ondertekening van het vredesverdrag van Versailles
in 1919 had de Duitse regering zich verplicht tot een afbetaling
van de oorlogsschuld van twee miljoen mark per jaar in goud. In
1923 weigerde de Duitse regering dat nog langer te doen. Daar
volgde dan de bezetting van het Roergebied op. De Duitse regering
riep toen een algemene staking in het Roergebied uit. De arbei-
ders die daarvoor in aanmerking kwamen kregen steun."■

"Nergens was meer iets te krijgen. De inflatie was verschrikke-
lijk. De steun die ik kreeg was een half miljoen mark per week.
Maar je kon er niets voor kopen. Er was een grote zwarte markt in
buitenlands geld. In Düsseldorf zwierven voortdurend troepen door
de straten om mensen op te pakken die handel dreven. Als er poli-
tie kwam gooiden de mensen hun waar in de portiekjes of de kel-
dergaten. Wie handig was kon het daar later weer uithalen. Dat
was nu echt anarchie. Ik heb toen samen met anderen ergens kaas,
geloof ik, te pakken kunnen krijgen. Dat hebben we verdeeld onder
elkaar. Dat was de roofoverval."■

Daar in de gevangenis ~~ben~~ is hij toen 'Das Kapital' van Karl Marx
gaan lezen. In 1966 tekende Wolfgang Abendroth het volgende in-
terview met hem op: "Door dat boek ging ik de kapitalistische we-
reld zien zoals ik hem als revolutionaire arbeider tot dan toe
nog niet gezien had. Hoe die wereld een wetmatige ontwikkeling
volgt, haar eigen ordening langzaam opbouwt, maatschappelijke

free-lance journalist
Jan Halkes
Harpsstraat 35
3513 XA Utrecht
tel 030-340812
giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN
VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 15

toestanden uit de voorkapitalistische wereld overwint, nieuwe tegenstellingen binnen de kapitalistische maatschappij ontwikkelt."■

"Ik begreep hoe de kapitalistische maatschappij de werkende mensen onteigent van hun grond, van hun produktiemiddelen en ook van datgene wat de producenten opbrengen. De beschikking daarover en daardoor de beschikking over de mensen die in deze maatschappij leven, komt in steeds minder handen terecht."■

"Wij moesten onder ogen zien dat dit ook voor de Russische revolutie gold; dat de Russische communistische partij geheel gecentraliseerd, met al het onderdrukkingsgeweld van een staatsmachine, de centrale heerschappij over de onteigende producenten uitoefende".■

Jan wist het voorarrest telkens te rekken door bezwaar te maken tegen transport naar Hamburg. Daar wilden ze hem veroordelen voor kaping van de 'Senator Schröder'. Na 17 maanden ging hij dan toch naar Hamburg en kreeg hij voor zijn scheepskaping twee jaar en een maand met aftrek van voorarrest."■

Zaandam

Met een berg aantekeningen kwam hij met Kerstmis 1925 de gevangenis uit. De politieke situatie in Duitsland was er voor hem niet vriendelijker op geworden. Van zijn oude kameraden van de KAPD kreeg hij niemand meer te spreken. Het Hamburgse arbeidsbureau bood hem drie maanden later een baan op een werf in Zaandam. Zo kwam hij in april 1926 in Nederland terecht.■

-meer-

free-lance journalist

Jan Halkes

Harpstraat 35

3513 XA Utrecht

tel 030-340812

giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN

VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 16

Van een bekende had hij het adres meegekregen van Henk Canne Meijer. De malaise in de revolutioanire beweging had ook in Nederland tot verschillende splitsingen geleid. Henk Canne Meijer was de drijvende kracht achter de GIC, de Groep van Internationale Communisten die tot aan de tweede wereldoorlog probeerden de strijd opnieuw aan te wakkeren. Jan Appel vond bij hen een warm onthaal en zijn aantekeningen uit de gevangenis werden aanleiding tot lange diskussie-avonden.■

In 1930 deed de GIC de eerste uitgave van Jan Appels manuscript het licht zien: 'De grondbeginselen der communistische produktie en distributie'.■

Het gestencilde boekwerkje van 119 pagina's wilde een konkrete uitwerking geven van het marxistische begrip 'maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd'. Daarmee zou dan de theoretische grondslag gelegd zijn voor een maatschappij zonder uitbuiting, met gelijk loon voor ieder.

Wereldoorlog

De praktijk van de GIC kwam ondanks haar theorie niet veel verder dan het houden van diskussieavonden, ^{het} draaien van de stencilmachine en het verspreiden van pamfletten. In Duitsland kwam Hitler aan de macht.

Het duurde niet lang of de Duitse justitie diende een uitleveringsverzoek in. "In april 1933 werd ik bij de Amsterdamse vreemdelingenpolitie geroepen. Commissaris Stoet van de vreemdelingenpolitie was erg behulpzaam, hij adviseerde me in beroep te gaan.

-meer-

free-lance journalist
Jan Halkes
Harpstraat 35
3513 XA Utrecht
tel 030-340812
giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN
VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 17

Het beroep werd afgewezen omdat Nederland 'het verzoek van een bevriende natie' niet kon weigeren. Stoet gaf me daarop veertien dagen 'om mijn persoonlijke zaken te regelen'." De hint was duidelijk, Jan Appel dook weer onder, deze keer onder de naam Jan Vos.■

"Ik raakte eraan gewend. Ik wist wel wat het betekende, elk moment kon iemand een hand op mijn schouder leggen en zeggen: ga maar mee. Maar ik ging maar gewoon door."■

Zo 'gewoon' was dat nou ook weer niet. Jan nam volop deel aan de illegaliteit. Hij sloot zich aan bij de verzetsgroep van Sneevliet, die ook na diens executie doorging. Als onderduiker gaf Jan zelf onderdak aan weer andere onderduikers.■

Het onderduiken was voor Jan zozeer een tweede natuur geworden dat hij na de bevrijding de noodzaak van 'opduiken' niet zo in zag. "Dan moet ik weer belasting betalen", grapte hij. Maar in 1948 werd hij aangereden door een militaire vrachtwagen en moest met een schedelbasisfractuur naar het ziekenhuis. Dat dwong hem uit de illegaliteit te treden.■

Opnieuw kwam hij bij commissaris Stoet terecht. Het feit dat hij, een duitser, na de bevrijding niet boven water was gekomen maakte hem verdacht. Stoet adviseerde hem getuigenverklaringen te verzamelen over zijn activiteiten in het verzet. Drieëntwintig gloedvolle verklaringen gaven hem zijn verblijfsvergunning terug. Maar de vergunning was tijdelijk en Jan moest beloven zich niet met politiek te zullen bemoeien. Van een aanvraag tot naturalisatie

-meer-

free-lance journalist
Jan Halkes
Harpstraat 35
3513 XA Utrecht
tel 030-340812
giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN
VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 18

zag hij af toen bleek dat men nog steeds over zijn lijvig dossier van voor de oorlog beschikte: "Ze wisten alles". Pas in 1969 kreeg Jan een verblijfsvergunning voor onbeperkte tijd. ■
Ondanks het verbod op politieke activiteit bleef Jan Appels huis een trefcentrum van radencommunisten. Vooral na de studentenrevoltes van 1968, -Jan woonde inmiddels in Maastricht- zochten veel radikale jongeren hem daar op. ■

"Ik volg nog weleens de berichten in de krant hoe de economie in verschillende landen zich ontwikkelt. Dat is zeer verschillend. Het is duidelijk dat de mensen die de leiding over het economische leven in handen hebben willen dat de mensen met het kapitalisme leven kunnen. Dat zeggen ze ook zo." ■

"Dat had ik trouwens niet gedacht, dat dat mogelijk zou zijn: op kapitalistische basis te produceren, de overheid daarvan te betalen en ook nog te zorgen dat de werklozen in leven blijven. Dat blijkt dus te kunnen. Maar hoe lang, dat is nog maar de vraag." ■

"Mijn vrouw heeft het me laatst voorgelezen, het precieze aantal ben ik vergeten, zo'n 31 of 41 procent leeft van een uitkering. Dat de kapitalistische economie dat allemaal kan betalen zonder dat die mensen waarde produceren. Kunnen ze dat vier, vijf jaar lang nog volhouden? Ik zie wel dat het heel anders is als twintig of dertig jaar geleden. Ze durven niet haast iedereen werkloos te maken en haast niets meer te eten te geven, jaar in jaar uit. Ze weten dat ze dat niet volhouden." ■

"Of het nu sociaal-demokraten zijn, liberalen of conservatieven,

-meer-

free-lance journalist
Jan Halkes
Harpstraat 35
3513 XA Utrecht
tel 030-340812
giro 4720484

JAN APPEL: HET LEVEN
VAN EEN RADENCOMMUNIST

pagina 19

ze hebben altijd de mond vol over dingen die moeten gebeuren, in de tweede kamer en in de regering. Maar blijkbaar is er toch geen plan, zijn er alleen de kapitalistische plannen waar zo en zoveel geld ingestoken wordt om er dan weer zoveel procent uit te halen. Of ze doen af en toe wat, in uiterste noodzaak. Op deze wankelende basis functioneert het nog."■

"Veel mensen denken nu dat we weer naar een wereldoorlog toegaan. Ja, dat hoor je veel. Maar waarom een derde wereldoorlog? We zeggen dat makkelijk omdat we dat gewend zijn. Maar dat hoeft helemaal niet."■

"Het vraagstuk hoe een communistische of socialistische omwenteling eruit moet zien moet eigenlijk nog uitgeprobeerd worden, dat is nog niet zover. Waar het om gaat is dat er een bewustwording komt op grote schaal onder arbeidersmensen dat zij hun eigen levensorganisatie ter hand moeten nemen, moeten opbouwen. Evenals een machtsorganisatie. Hoe dat moet, daar weet ik zo ook geen antwoord op. Dat zal de geschiedenis leren."■

in kader:

Jan Appels 'Grondbeginselen der communistische produktie en distributie' is een van de belangrijkste theorieën van het radencommunisme. Karl Marx had zich vooral bezig gehouden met de beschrijving van de feitelijke toestand onder het kapitalisme. Hoe dat omver geworpen moest worden, daar kwam hij niet aan toe omdat

-meer-

de arbeidersbeweging in de negentiende eeuw daar nog niet aan toe was. Jan Appel zag in de bedrijfsbezettingen van de Duitse revolutie van 1918 -de 'radenbeweging'- een vingerwijzing hoe die omverwerping dan wel moest verlopen. In ieder geval anders als in het staatskapitalisme van Lenin. ■

"De Russische arbeider is loonarbeider, hij wordt uitgebuit!", aldus de 'Grondbeginselen', "En hij moet om zijn loon strijden - tegen het machtigste apparaat dat de wereld kent." ■

"De opheffing der loonarbeid, daarvan stralen alle gedachten uit. Ons onderzoek voert tot de conclusie, dat de arbeiders, in massabewegingen aan de macht gekomen, deze politieke macht alleen kunnen houden, als ze in het economisch leven de loonarbeid afschaffen door de arbeidstijd als centrale as te nemen, waaromheen zich het economisch leven beweegt." ■

Een maatschappij zonder uitbuiting is voor Jan Appel een "associatie van vrije en gelijke producenten". In zo'n maatschappij zijn 'werkgevers' overbodig en 'werknemers' zelf producenten geworden. ■